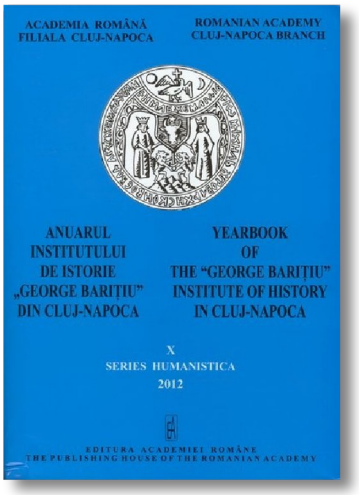

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Reprezentări sociale ale omului moral în România de azi

Monica Albu, Carina Herbei, Carmen Văsar, Claudia Kubik, Gelu Todea, Cristina Carpa

How to cite this article:
Albu, Monica; Herbei, Carina; Văsar, Carmen; Kubik, Claudia; Todea, Gelu; Carpa, Cristina (2012) *Reprezentări sociale ale omului moral în România de azi*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 10, pp. 133–146. DOI: 10.5281/zenodo.22966198

© 2012: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

REPREZENTĂRI SOCIALE ALE OMULUI MORAL ÎN ROMÂNIA DE AZI

Monica Albu[*], Carina Herbei[*], Carmen Văsar[**], Claudia Kubik[***], Gelu Todea[****], Cristina Carpa[*****]

[*] Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca[1]
[**] Direcția Generală de Asistență Socială şi Protecția Copilului Arad
[***] Grădinița cu Program Prelungit nr. 33, Timişoara
[****] Asociația Psihologilor din Banat, Timişoara
[*****] Complexul de Servicii Sociale „Bunavestire", Caransebeş

Abstract. *Our research sought to identify the social representation of the moral individual in present day Romania, distinct at people who have higher education and people who only graduated high school.*

The research took place between February and August 2011, in the counties Timiş, Arad, Cluj, and Caraş-Severin. It consisted of three stages.

First it was determined the content of social representation, through the method of free associations. The 9 terms noted down with highest frequency have been reunite into a list. In the second stage we sought to identify the place of each term into the content of the social representation, through the ordering method from the list of terms. Then, we determined the relationship between the terms which constitutes the content of social representation through a variant of the method of free association.

For the high school graduates, the central node of the social representation is the term ***fair****. It is associated with the terms* ***rarely encountered in our state*** *and* ***responsible****.*

For the people with higher education, the central node of the social representation is the term ***acting according to principles relating to the truth, good, beautiful****. It is associated with the terms* ***appreciated by others for what he is doing, example for others*** *and* ***fair****.*

Key words: *social representation, moral individual.*

1. INTRODUCERE

Orice reprezentare socială este o reprezentare a *ceva*, de către *cineva*. Pe de o parte, reprezentarea socială este definită printr-un ***conținut*** (informații, imagini, opinii, atitudini etc.), care se raportează la un ***obiect*** (o muncă de efectuat, un

[1] Departamentul de Cercetări Socio-Umane.

eveniment economic, un personaj social etc.). Pe de altă parte, ea este reprezentarea socială a unui ***subiect*** (individ, familie, grupă, clasă), fiind tributară poziției pe care acesta o ocupă în societate, economie, cultură etc.[2].

Din punctul de vedere al organizării interne, reprezentările sociale sunt alcătuite dintr-un ***nod central*** şi din ***elemente periferice***.

Nodul central constituie partea comună a reprezentărilor membrilor grupului. Este stabil şi rezistent la schimbare. Este relativ independent de contextul social şi material imediat, fiind determinat de condiții istorice[3]. Nodul central determină semnificația şi organizarea internă a reprezentării.

Elementele periferice constituie partea mobilă a reprezentării sociale, interfața dintre nodul central şi situația concretă în care se elaborează reprezentarea socială. Sunt influențate de experiența membrilor grupului şi de contextul prezent. Ele sunt mai suple, mai flexibile decât nodul central.

Analiza unei reprezentări sociale necesită cunoaşterea a trei componente esențiale ale sale: conținutul reprezentării, structura sa internă şi nodul său central.

La începutul anului 2011, am efectuat o cercetare cu scopul de a identifica reprezentarea socială a omului moral din România de azi, la persoane în vârstă de peste 14 ani, care domiciliază şi lucrează în România[4].

Într-o primă etapă, utilizându-se un eşantion format din 226 de persoane (96 bărbați, 126 femei şi 4 persoane care nu au completat datele demografice), cu vârsta cuprinsă între 15 şi 80 de ani (m = 36,9; σ = 13,9), s-a determinat conținutul reprezentării sociale a omului moral în România de azi. Apoi, în a doua etapă, prin metoda ordonării termenilor, s-a urmărit să se identifice locul fiecărui termen în cadrul conținutului reprezentării sociale. S-a folosit un eşantion compus din 235 de persoane (77 bărbați, 153 femei şi 5 persoane care nu au completat datele demografice), cu vârsta cuprinsă între 16 şi 73 de ani (m = 39,9; σ = 11,0).

S-a observat că, în populația vizată de cercetare, reprezentarea socială a omului moral în România de azi nu este unică. Există cel puțin patru categorii de persoane, care diferă între ele prin termenii cărora le acordă cea mai mare importanță pentru caracterizarea omului moral din România de azi, termeni care constituie, probabil, nodul central al reprezentării sociale. Cele patru categorii se deosebesc între ele prin nivelul de studii, mai precis, prin procentul persoanelor cu studii superioare.

Pornind de la aceste constatări, cercetarea actuală a avut ***scopul*** de a identifica reprezentarea socială a omului moral, în România de azi, la două populații: una

[2] D. Jodelet, *Représentation sociale: phénomènes, concept et théorie*. în *** *Psychologie sociale*, S. Moscovici (sous la direction), Paris, PUF, 1990.

[3] J. C. Abric, 1994, apud N. Lauş, *Studiul reprezentării sociale a iubirii față de Dumnezeu*, lucrare de licență, Facultatea de Psihologie a Universității „Tibiscus", Timişoara, 2005.

[4] M. Albu, C. Văsar, G. V. Todea, C. Herbei, C. Kubik, C. Carpa, *Reprezentarea socială a omului moral în România de azi*, comunicare prezentată la Conferința Internațională de Psihologie Aplicată EUΨRO 2011, Timişoara, 12–15 mai 2011.

formată din persoane cu studii superioare, iar cealaltă compusă din persoane care au absolvit doar liceul.

Am formulat următoarea ***ipoteză***: reprezentarea socială a omului moral în România de azi este diferită la persoanele care au absolvit o facultate şi persoanele care au absolvit doar liceul.

2. DESCRIEREA CERCETĂRII

Cercetarea a fost realizată în perioada februarie-august 2011, în județele Timiş, Arad, Cluj şi Caraş-Severin. Primele două etape au utilizat metodele folosite în cercetarea anterioară, menționată în *Introducere*[5].

Participanți

Pentru fiecare dintre cele trei etape ale cercetării s-a folosit un eşantion de persoane cu studii medii (care au terminat liceul şi nu au absolvit o facultate sau o şcoală postliceală) şi un eşantion format din persoane cu studii superioare. Participanții au provenit atât din mediul urban, cât şi din mediul rural. Administrarea chestionarelor a fost făcută individual, fără limită de timp pentru răspuns. Participarea a fost benevolă.

Structura eşantioanelor este prezentată în *tabelele 1* şi *2*.

Tabelul 1

Structura eşantioanelor de participanți, în funcție de gen

Etapa	**Gen**	**Absolvenți de liceu**		**Absolvenți de facultate**		**Compararea frecvențelor**	
		N	**%**	***N***	**%**	χ_{cor}^2**(1)**	***p***
I	Bărbați	43	47,3	39	34,8	2,786	0,095
	Femei	47	51,6	72	64,3		
	Nu au notat	1	1,1	1	0,9		
	Total	**91**	**100,0**	**112**	**100,0**		
II	Bărbați	30	26,5	40	25,0	0,036	0,849
	Femei	82	72,6	120	75,0		
	Nu au notat	1	0,9	0	0,0		
	Total	**113**	**100,0**	**160**	**100,0**		
III	Bărbați	10	22,1	18	23,4	0,000	1,000
	Femei	34	75,6	59	76,6		
	Nu au notat	1	2,2	0	0,0		
	Total	**45**	**100,0**	**77**	**100,0**		

[5] *Ibidem*.

Tabelul 2

Structura eşantioanelor de participanţi, în funcţie de vârstă

Etapa	Vârsta	Absolvenţi de liceu	Absolvenţi de facultate	Compararea mediilor		
				t	*g.l.*	*p*
I	minimum – maximum	19–61	21–80	4,082	199	0,000
	m	31,67	39,30			
	σ	12,58	13,75			
II	minimum – maximum	18–63	22–73	0,066	270	0,947
	m	38,04	37,94			
	σ	11,29	11,24			
III	minimum – maximum	18–63	22–67	0,782	119	0,436
	m	37,16	35,38			
	σ	12,56	11,77			

Notă. În fiecare etapă a existat câte un participant care nu şi-a notat vârsta.

În niciuna dintre etape, frecvenţa relativă a femeilor nu diferă semnificativ între absolvenţii de liceu şi cei de facultate (prin testul χ^2 cu corecţia pentru continuitate s-au obţinut valori nesemnificative la pragul $p = 0{,}05$). În etapa a doua şi a treia mediile vârstei nu diferă semnificativ (la pragul $p = 0{,}05$) între absolvenţii de liceu şi absolvenţii de facultate.

Instrumente

În prima etapă s-a utilizat un chestionar cu o singură întrebare. După ce s-a prezentat definiţia termenului ***moral*** utilizată în această cercetare, preluată din *Dicţionarul explicativ al limbii române* (1998)[6] – o conduită admisă şi practicată într-o societate –, respondentului i s-a cerut să noteze la ce se gândeşte atunci când aude expresia „om moral, în România de azi”. S-a precizat faptul că se poate răspunde cu substantive, adjective, verbe sau expresii scurte (1–5 cuvinte).

Chestionarul utilizat în cea de a doua etapă a cercetării a conţinut termenii furnizaţi cel mai frecvent ca răspuns la întrebarea din chestionarul folosit în prima etapă, aranjaţi în ordine alfabetică, după primul cuvânt. Pentru majoritatea termenilor au fost oferite explicaţii (de exemplu, pentru *responsabil*: care răspunde pentru faptele sale sau ale altora) sau sinonime (de exemplu, pentru *politicos*: amabil, bine-crescut, civilizat, condescendent, cuviincios, decent, educat, manierat, respectuos), preluate din *Dicţionarul explicativ al limbii române on-line* (*DEX online*)[7]. Chestionarele utilizate în această etapă pentru cele două eşantioane de participanţi sunt prezentate în *Anexă*.

[6] Academia Română – Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Edit. Univers Enciclopedic, 1998.

[7] *DEX online*, la adresa www.dexonline.ro (vizitată în februarie 2011).

Sarcina respondentului a fost de a ordona termenii, având în vedere pentru fiecare dintre ei cât de potrivit îl consideră pentru a defini ceea ce gândeşte atunci când întâlneşte expresia „om moral, în România de azi". Termenul cel mai potrivit trebuia plasat pe primul loc, iar cel mai puţin potrivit, pe ultimul loc. Nu se putea atribui acelaşi loc mai multor termeni.

În cea de a treia etapă, participanţilor li s-a oferit aceeaşi listă de termeni care a figurat în chestionarul folosit în etapa a doua, li s-a cerut să aleagă trei termeni din listă, să îi noteze şi fiecăruia să-i asocieze câte cuvinte doresc.

Metode utilizate

Cercetarea a constat în trei etape, care au fost parcurse, separat, pentru absolvenţii de liceu şi pentru absolvenţii de facultate.

Etapa I. *Identificarea conţinutului reprezentării sociale, prin metoda asociaţiilor libere*

Participanţilor li s-a prezentat expresia stimul „om moral, în România de azi" şi li s-a cerut să îi asocieze toţi termenii (substantive, adjective, verbe sau expresii) care le vin în minte în legătură cu acesta.

S-a calculat frecvenţa fiecărui termen notat ca răspuns. Au fost reţinuţi termenii cu cea mai mare frecvenţă. Aceştia formează conţinutul reprezentării sociale a obiectului desemnat de cuvântul stimul. Ei au fost grupaţi în categorii de cuvinte sinonime, utilizând *Dicţionarul explicativ al limbii române on-line*[8].

Pe baza categoriilor obţinute, s-a construit chestionarul folosit în cea de a doua etapă a cercetării. S-a procedat astfel: din fiecare categorie, termenul indicat de cei mai mulţi respondenţi în prima etapă a fost inclus în lista de termeni care trebuiau ordonaţi, iar sinonimele sale au fost notate în chestionar alături de el.

În această cercetare, listele rezultate pentru absolvenţii de liceu şi pentru absolvenţii de facultate au conţinut câte 9 termeni şi au diferit între ele printr-un singur termen.

Etapa a II-a. *Identificarea locului fiecărui termen în cadrul conţinutului reprezentării sociale, prin metoda ordonării termenilor*

Fiecărui participant i s-a cerut să parcurgă lista obţinută în prima etapă şi să ordoneze termenii, având în vedere pentru fiecare termen cât de potrivit îl consideră pentru a defini ceea ce gândeşte atunci când întâlneşte expresia „om moral, în România de azi". Termenul cel mai potrivit a fost plasat pe locul 1, iar cel mai puţin potrivit, pe ultimul loc.

S-au atribuit locurilor ierarhiei punctaje cuprinse între 1 şi 9, astfel: 9 puncte pentru primul loc, 8 puncte pentru al doilea loc, …, un punct pentru ultimul loc. Pentru fiecare termen s-a calculat media punctelor pe care le-a primit în ierarhiile furnizate de respondenţi. S-au ordonat termenii pe baza acestor medii, punând pe

[8] *Ibidem*.

primul loc termenul cu punctajul maxim, iar pe ultimul loc, termenul cu cel mai mic punctaj. În acest fel, s-a obținut o ierarhie care agrega ierarhiile individuale.

Pe de altă parte, pentru fiecare termen s-a calculat energia sa informațională. S-a utilizat formula:

$$E = \frac{\sum_{i=1}^{9} f_i^2 - \frac{1}{9}}{1 - \frac{1}{9}}$$

unde E reprezintă energia informațională, iar f_i este frecvența relativă a persoanelor care au plasat termenul pe locul i (i = 1, 2, …, 9).

Energia informațională este un număr cuprins între 0 şi 1. Ea este mică, apropiată de 0, atunci când frecvențele relative ale tuturor locurile sunt aproximativ egale între ele, semn că există o mare eterogenitate a răspunsurilor, adică termenul a fost plasat pe fiecare loc posibil al ierarhiei de aproximativ acelaşi număr de persoane. Energia informațională este mare, apropiată de 1, atunci când o singură frecvență relativă este mare, iar celelalte sunt apropiate de 0, ceea ce înseamnă că majoritatea respondenților au plasat termenul pe acelaşi loc.

Etapa a III-a. *Determinarea relațiilor dintre termenii care alcătuiesc conținutul reprezentării sociale, printr-o variantă a metodei asocierii cuvintelor*

În metoda asocierii cuvintelor, se porneşte de la o listă de termeni, extraşi de către cel care efectuează cercetarea, fie din datele colectate în urma unei investigații pe tema obiectului reprezentării sociale, fie din texte de referință. Li se cere participanților să aleagă un termen (numit ***termen inductor***) din lista prezentată şi să îi asocieze câte cuvinte doresc. Totalitatea cuvintelor distincte ataşate unui termen inductor constituie ***dicționarul termenului***. Metoda asocierii cuvintelor prelucrează dicționarele obținute. Cu ajutorul lor calculează indici de similaritate între termenii inductori şi construieşte o matrice de similarități, care face obiectul analizei de clusteri. Rezultă, astfel, categorii de termeni.

În această etapă a cercetării noastre, fiecărei persoane i s-a cerut să aleagă trei termeni din lista obținută în prima etapă (nu doar unul, ca în metoda asocierii cuvintelor, pentru că eşantioanele de participanți nu au fost prea numeroase şi exista riscul de a rezulta multe dicționare vide) şi pentru fiecare termen să descrie, cât mai detaliat, modul în care, în opinia sa, acesta este legat de termenul „om moral în România de azi”.

Am calculat indicele de similaritate pentru doi termeni, T_i şi T_j ($i,j \in \{1,2,\ldots,9\}$), cu ajutorul formulei:

$$s_{i,j} = \frac{n_{i,j} + n_{j,i}}{N_i + N_j}$$

unde:

$s_{i,j}$ = indicele de similaritate pentru termenii T_i şi T_j;

$n_{i,j}$ = frecvența cu care a fost amintit termenul T_j atunci când a fost ales termenul inductor T_i;

$n_{j,i}$ = frecvența cu care a fost amintit termenul T_i atunci când a fost ales termenul inductor T_j;

N_i = frecvența cu care a fost ales termenul inductor T_i;

N_j = frecvența cu care a fost ales termenul inductor T_j.

Dacă $N_i = 0$ şi $N_j = 0$, atunci $s_{i,j} = 0$.

Valoarea indicelui de similaritate definit astfel variază între 0 ($s_{i,j} = 0$, atunci când termenului inductor T_i nu i-a fost asociat niciodată termenul T_j şi termenului inductor T_j nu i-a fost asociat niciodată termenul T_i) şi 1 ($s_{i,j} = 1$, dacă ori de câte ori a fost ales termenul inductor T_i i s-a asociat termenul T_j şi de fiecare dată când a fost ales termenul inductor T_j i s-a asociat termenul T_i).

La aplicarea analizei de clusteri, am considerat că similaritatea dintre doi clusteri este egală cu cel mai mic dintre toți indicii de similaritate calculați între un termen dintr-un cluster şi un termen din celălalt cluster:

$$s(A,B) = \min\{s_{i,j} \mid T_i \in A, T_j \in B\},$$

unde $s(A,B)$ este indicele de similaritate între clusterii A şi B.

La fiecare pas al algoritmului analizei de clusteri s-au format toate perechile posibile de clusteri, pentru fiecare dintre ele s-a determinat indicele de similaritate şi s-a ales perechea pentru care similaritatea a fost maximă. Clusterii care o compuneau au fost reuniți pentru a forma un nou cluster.

3. **REZULTATE**

Etapa I

La întrebarea din chestionarul utilizat în prima etapă, participanții fără studii superioare au dat între 0 şi 13 răspunsuri (m = 3,18; σ = 2,31), iar participanții absolvenți de facultate au dat între 0 şi 17 răspunsuri (m = 3,29; σ = 3,56). Mediile numărului de răspunsuri nu diferă între absolvenții de liceu şi absolvenții de facultate: $t(201) = 0{,}344$; $p = 0{,}731$.

În ambele eşantioane, cea mai mare frecvență pentru variabila „număr de răspunsuri" s-a înregistrat pentru „un răspuns": 26,4% pentru absolvenții de liceu şi 28,6% pentru absolvenții de facultate.

În *tabelele 3* şi *4* sunt notate răspunsurile cele mai frecvente, date de cel puțin 5% dintre participanții din fiecare eşantion.

Tabelul 3

Răspunsurile cele mai frecvente în eşantionul persoanelor absolvente de liceu
(date de cel puţin 5% dintre participanţi), în ordinea descrescătoare a frecvenţei

Răspunsuri	**Frecvenţe**
rar întâlnit în ţara noastră	24
respectuos	14
cinstit	13
cu bun-simţ	13
apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii	11
corect	11
acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	8
sincer	8
onest	7
politicos	5
responsabil	5

Tabelul 4

Răspunsurile cele mai frecvente în eşantionul persoanelor absolvente de facultate
(date de cel puţin 5% dintre participanţi), în ordinea descrescătoare a frecvenţei

Răspunsuri	**Frecvenţe**
rar întâlnit în ţara noastră	33
corect	30
cinstit	22
acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	10
bun	10
respectuos	7
apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii	6
onest	6
responsabil	6
educat	6
altruist	6
credincios (cu credinţă în Dumnezeu)	6

Trebuie menţionat faptul că, în ambele eşantioane, răspunsul cel mai frecvent a fost *rar întâlnit în ţara noastră*, iar majoritatea persoanelor care l-au notat nu au dat alte răspunsuri. Este posibil ca el să constituie o formă de eschivare de la efortul de gândire necesitat de elaborarea unui răspuns mai amplu.

Majoritatea răspunsurilor care au fost date de cel puţin 5% dintre absolvenţii de facultate au fost formulate şi de cel puţin 5% dintre absolvenţii de liceu: *respectuos*; *cinstit*; *apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii*; *corect*; *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*; *onest* şi *responsabil*.

Deosebirile dintre absolvenţii de liceu şi absolvenţii de facultate le constituie termenii: *cu bun-simţ*, *sincer* şi *politicos* (mai frecvente la absolvenţii de liceu), *bun*, *educat*, *altruist* şi *credincios (cu credinţă în Dumnezeu)* (mai frecvente la absolvenţii de facultate).

Răspunsurile primite au fost grupate în categorii de cuvinte sinonime, utilizând *Dicționarul explicativ al limbii române on-line* (*DEX online*)[9]. Categoriile care au cuprins termenii utilizați cel mai frecvent ca răspuns (pentru care frecvența a depăşit 5% din volumul eşantionului) au fost incluse în chestionarul utilizat în a doua etapă a cercetării (*tabelele 5* şi *6*). Din fiecare categorie, termenul care a avut cea mai mare frecvență a fost considerat ca reprezentant al categoriei, iar ceilalți termeni au fost notați alături de el (v. *Anexa*). În cadrul chestionarului, categoriile au fost ordonate alfabetic, după termenul care le reprezenta.

Chestionarele rezultate pentru cele două eşantioane conțin câte 9 categorii, dintre care 8 sunt identice. Diferența o reprezintă categoriile reprezentate de termenii *cu bun-simț* (prezent doar în chestionarul destinat absolvenților de liceu) şi *credincios* (prezent numai în chestionarul pentru absolvenți de facultate).

Tabelul 5

Categoriile cele mai frecvente în eşantionul absolvenților de liceu, în ordinea descrescătoare a frecvenței

Termenul reprezentant al categoriei	Frecvența
corect	43
politicos	27
rar întâlnit în țara noastră	24
cu bun-simț	13
sincer	12
apreciat de ceilalți pentru ceea ce face, exemplu pentru alții	11
bun	8
acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	8
responsabil	5

Notă. Frecvența categoriei este suma frecvențelor termenilor care compun categoria.

Tabelul 6

Categoriile cele mai frecvente în eşantionul absolvenților de facultate, în ordinea descrescătoare a frecvenței

Termenul reprezentant al categoriei	Frecvența
corect	76
rar întâlnit în țara noastră	33
politicos	22
bun	20
acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	10
sincer	8
responsabil	6
apreciat de ceilalți pentru ceea ce face, exemplu pentru alții	6
credincios	6

Notă. Frecvența categoriei este suma frecvențelor termenilor care compun categoria.

[9] *Ibidem*.

Etapa a II-a

Pentru fiecare termen, s-a determinat frecvența cu care a fost plasat pe fiecare loc în cele două eşantioane de participanți. S-a putut observa, astfel, că în ambele eşantioane, pe primul loc sunt plasați cel mai frecvent termenii: *acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*; *corect* şi *rar întâlnit în țara noastră*, iar pe ultimul loc este poziționat cel mai des termenul *rar întâlnit în țara noastră* (*tabelul 7*).

Tabelul 7

Frecvențele termenilor plasați cel mai des pe primul şi pe ultimul loc

Termeni	**Loc**	**%**	
		Absolvenți de liceu (*N* = 113)	**Absolvenți de facultate (*N* = 160)**
acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	1	20,35	28,75
corect	1	21,24	19,38
rar întâlnit în țara noastră	1	17,70	21,25
	9	30,09	41,88

În timp ce în eşantionul format din absolvenți de liceu aproximativ acelaşi număr de persoane au plasat pe primul loc termenii *corect* (24 de persoane) şi *acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos* (23 de persoane), în eşantionul compus din absolvenți de facultate termenul *acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos* a fost notat pe locul întâi mult mai frecvent decât termenul *corect* (46 de persoane, față de 31 persoane).

Absolvenții de facultate plasează termenul *rar întâlnit în țara noastră* mai frecvent decât absolvenții de liceu, atât pe primul, cât şi pe ultimul loc al ierarhiei. Luând în considerare frecvențele plasării acestui termen pe locurile 1, 2–8 şi 9, se constată că distribuțiile de frecvențe sunt diferite la absolvenții de liceu şi la absolvenții de facultate: $\chi^2(2) = 6{,}522$; $p = 0{,}038$.

Faptul că termenul *rar întâlnit în țara noastră* apare cu frecvență destul de mare în ambele eşantioane, atât pe primul, cât şi pe ultimul loc, sugerează că reprezentarea socială a omului moral în România de azi diferă între grupuri de persoane, în funcție nu numai de nivelul ultimei şcoli absolvite, ci şi de alte caracteristici. Nu am identificat deosebiri ale distribuțiilor de frecvențe cu care este plasat termenul pe locurile 1, 2–8 şi 9, între valorile variabilelor demografice înregistrate în cercetare (sex, vârstă, mediu de domiciliu – urban/rural).

În *tabelul 8* se remarcă energiile informaționale reduse ale termenilor, ceea ce denotă poziționarea acestora pe locuri ce diferă de la o persoană la alta. Termenul *rar întâlnit în țara noastră* are cea mai mare energie informațională în ambele eşantioane de participanți, deoarece multe persoane l-au plasat fie pe primul, fie pe ultimul loc. În cadrul fiecărui eşantion, şi termenul care a fost plasat mai des pe

primul loc (*corect*, respectiv, *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*) are energie informaţională mai mare decât restul termenilor, dar, totuşi, destul de redusă. Aceste rezultate indică o mare varietate a ierarhiilor individuale, în fiecare eşantion.

Tabelul 8

Locurile ocupate de termeni în ierarhiile agregate pentru cele două eşantioane

Termeni	Absolvenţi de liceu			Absolvenţi de facultate		
	m	**loc**	***E***	***m***	**loc**	***E***
acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos	5,75	2	0,021	6,54	1	0,065
apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii	4,85	5	0,007	4,56	7	0,025
bun	5,26	3	0,012	4,86	4	0,025
corect	6,34	1	0,038	6,01	2	0,025
cu bun-simţ (absolvenţi de liceu)	4,82	6	0,019			
credincios (absolvenţi de facultate)				4,48	8	0,013
politicos	4,42	7	0,022	4,65	6	0,040
rar întâlnit în ţara noastră	4,16	9	0,068	3,98	9	0,148
responsabil	4,40	8	0,011	5,14	3	0,009
sincer	5,01	4	0,005	4,78	5	0,010

Legendă: *m* = media punctelor primite de fiecare termen, loc = locul ocupat de fiecare termen în ierarhia agregată, *E* = energia informaţională a fiecărui termen.

Mediile punctelor termenilor în cele două eşantioane, notate în *tabelul 8*, permit următoarele constatări:

- Deşi puteau varia în intervalul [1, 9], aceste medii acoperă intervale de lungime moderată: [4,16, 6,34] în eşantionul format din absolvenţi de liceu şi [3,98, 6,54] în eşantionul compus din absolvenţi de facultate. Cauza o constituie deosebirile mari între ierarhiile individuale furnizate de participanţi, lipsa unei reprezentări care să fie prezentă la majoritatea persoanelor dintr-un eşantion.
- În fiecare eşantion, termenul plasat cel mai des pe locul 1 în ierarhiile individuale (*corect,* în eşantionul format din absolvenţi de liceu, şi *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*, în eşantionul compus din absolvenţi de facultate) ocupă primul loc şi în ierarhia agregată.
- Termenii *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos* şi *corect* au cele mai mari medii în ambele eşantioane. Se deduce că aceşti termeni sunt cei mai importanţi pentru a caracteriza la ce s-au gândit cei mai mulţi participanţi, indiferent din ce eşantion făceau parte, atunci când au auzit expresia „om moral în România de azi”.

- În ambele eşantioane, termenul *rar întâlnit în ţara noastră* are cea mai mică medie. Înseamnă că acest termen are cea mai mică importanţă în caracterizarea oamenilor morali din România de azi.

Etapa a III-a

Grupările termenilor formate prin analiză de clusteri sunt notate în *tabelul 9*. Termenii care nu figurează în nicio grupare au rămas izolaţi, având indicele de similaritate cu ceilalţi termeni egal cu 0.

Tabelul 9

Grupările de termeni formate prin analiză de clusteri

Eşantion	Grupare de termeni	*s*
Absolvenţi de liceu	*cu bun-simţ*; *politicos*	0,182
	apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii; *sincer*	0,053
	corect; *rar întâlnit în ţara noastră*; *responsabil*	0,037
Absolvenţi de facultate	*acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine*, *frumos*; *apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii*; *corect*	0,057
	credincios; *sincer*	0,026
	rar întâlnit în ţara noastră; *responsabil*	0,024

Legendă. *s* = indicele de similaritate între clusterii reuniţi.

Pentru ambele eşantioane, se remarcă numărul mare de termeni care rămân izolaţi şi faptul că niciun cluster nu conţine mai mult de trei termeni. Aceasta înseamnă că reprezentarea omului moral în România de azi diferă mult de la o persoană la alta.

Singurii clusteri care conţin trei termeni sunt:

- în eşantionul format din absolvenţi de liceu: *corect*; *rar întâlnit în ţara noastră* şi *responsabil*;
- în eşantionul format din absolvenţi de facultate: *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*; *apreciat de ceilalţi pentru ceea ce face, exemplu pentru alţii* şi *corect*.

Atât pentru absolvenţii de liceu, cât şi pentru absolvenţii de facultate, clusterii care conţin cel mai mare număr de termeni (3) includ termenul care în ierarhia agregată a ocupat locul întâi, iar în ierarhiile individuale a fost plasat cel mai frecvent pe primul loc: *corect*, pentru absolvenţii de liceu, şi *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos,* pentru absolvenţii de facultate. Aceşti termeni constituie nodurile centrale ale celor două reprezentări sociale ale omului moral din România de azi.

Se poate remarca, în ambele eşantioane, gruparea termenilor *responsabil* şi *rar întâlnit în ţara noastră*, ceea ce exprimă credinţa participanţilor că în România sunt puţine persoane responsabile.

4. **CONCLUZII**

Participanţii la cercetare se deosebesc mult între ei în ceea ce priveşte caracteristicile pe care le atribuie omului moral din România de azi.

Conţinutul reprezentării sociale a omului moral în România de azi diferă doar puţin între absolvenţii de liceu şi absolvenţii de facultate, 8 termeni fiind comuni şi doar un termen fiind diferit: *cu bun-simţ* (prezent doar la absolvenţii de liceu) şi *credincios (cu credinţă în Dumnezeu)* (prezent numai la absolvenţii de facultate). Diferă, însă, între cele două reprezentări sociale, structura (modul în care se grupează termenii şi ordinea termenilor în ierarhiile agregate, care indică importanţa acordată termenilor de participanţii la cercetare) şi nodul central: *corect*, pentru absolvenţii de liceu, şi *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*, pentru absolvenţii de facultate.

Pentru absolvenţii de liceu, cea mai importantă caracteristică a oamenilor morali din România de azi o reprezintă *corectitudinea*. Dar participanţii apreciază că oamenii corecţi şi responsabili sunt rari în ţara noastră.

Absolvenţii de facultate consideră că oamenii morali din România de azi sunt cei care *acţionează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos*. Ei se caracterizează prin corectitudine şi sunt apreciaţi pentru ceea ce fac, constituind un exemplu pentru alţii.

5. **LIMITE ALE CERCETĂRII**

Eşantioanele de participanţi folosite nu sunt reprezentative pentru populaţiile formate din absolvenţi de liceu şi, respectiv, din absolvenţi de facultate din România, nici sub aspectul structurii pe sexe şi nici sub cel al mediului de domiciliu (rural/urban). Din acest motiv, rezultatele obţinute nu pot fi extinse asupra populaţiilor.

6. **DIRECŢII DE CONTINUARE A CERCETĂRII**

Faptul că, în cadrul fiecărui eşantion folosit în cursul acestei cercetări, participanţii au furnizat ierarhii ale termenilor foarte variate, sugerează că, pe lângă nivelul de studii, există şi alţi factori care au influenţă asupra reprezentării sociale a omului moral din România de azi. Cercetarea ar trebui reluată, înregistrând pentru participanţi şi alte informaţii decât cele utilizate în actuala cercetare (sex, vârstă, mediu de domiciliu, apartenenţă religioasă), întrucât nu au fost identificate legături între aceste date demografice şi locurile pe care au fost plasaţi termenii, în a doua etapă a cercetării.

Este posibil ca reprezentarea fiecărei persoane despre omul moral din România de azi să fie influenţată de nivelul dezvoltării morale a acesteia. Prin urmare, ar putea fi util să li se administreze participanţilor la cercetare un chestionar de identificare a nivelului dezvoltării morale.

ANEXĂ

Chestionarul utilizat în a doua etapă a cercetării

Nr. crt.	*Caracteristica omului moral în România de azi*	*Explicarea caracteristicii (pe baza DEX online)*
1	**acționează conform unor principii referitoare la adevăr, bine, frumos**	*principiu* = regulă, normă de acțiune, de comportare, de apreciere; convingere, punct de vedere
2	**apreciat de ceilalți pentru ceea ce face, exemplu pentru alții**	
3	**bun**	altruist, binevoitor, generos, înțelegător, milos, uman
4	**corect**	cinstit, de bună credință, drept, echitabil, incoruptibil, integru, just, onest, vertical
5	**cu bun-simț**	care apreciază just oamenii, lucrurile, evenimentele
	credincios	care crede în existența lui Dumnezeu și se conformează practicilor religioase
6	**politicos**	amabil, bine-crescut, civilizat, condescendent, cuviincios, decent, educat, manierat, respectuos
7	**rar întâlnit în țara noastră**	
8	**responsabil**	care răspunde pentru faptele sale sau ale altora
9	**sincer**	deschis, loial, neprefăcut; care exprimă întocmai ceea ce gândește, care acționează fără prefăcătorie sau gânduri ascunse, nu minte

Notă. În chestionar, pe poziția 5 a figurat termenul *cu bun-simț*, pentru absolvenții de liceu, respectiv *credincios*, pentru absolvenții de facultate.